

Dr hab. Andrzej Chmura
Kierownik Katedry i Kliniki

Katedra i Klinika Chirurgii Ogólnej i Transplantacyjnej

nazwa w 2007 r.
pierwsza nazwa – Oddział Chirurgii Ogólnej
Szpitala Dzieciątka Jezus

Państwowy Szpital Kliniczny nr 1, dawniej i obecnie nazywany Szpitalem Dzieciątka Jezus, jest najstarszym szpitalem klinicznym Akademii Medycznej w Warszawie. W 2003 r. obchodzono stulecie jego działalności. W Szpitalu tym zlokalizowane były wszystkie kliniki chorób wewnętrznych, neurologia, dermatologia, ortopedia, urologia, neurochirurgia, laryngologia, chirurgia szczękowa, okulistyka, dwie kliniki chirurgiczne oraz powołany do życia w 1976 r. Instytut Transplantologii.

Najdłużej, bo od 1903 r., istniała tam Klinika Chirurgii Wydziału Lekarskiego UW (późniejsza I Klinika Chirurgiczna), kierowana kolejno przez profesorów Kryńskiego, Leśniowskiego, Radlińskiego, Stefanowskiego, Butkiewicza, Łapińskiego i Niełubowicza. W latach 1959-1976 w Klinice tej wprowadzono po raz pierwszy w Polsce szereg nowych metod leczenia chirurgicznego – leczenie nadciśnienia wrotnego, operacje endokrynologiczne, operacje naczyniowe, wreszcie 26 stycznia 1966 r. wykonano pierwsze udane w Polsce przeszczepienie nerki pobranej od osoby zmarłej.

Po przeniesieniu w październiku 1975 r. klinik chirurgicznych z PSK nr 1 do nowego szpitala klinicznego przy ul. Banacha szpital na Lindleya nie miał własnego zaplecza chirurgicznego. W tym samym czasie w Szpitalu Soleckim rozpoczęto remont kapitalny i władze miasta poszukiwały pomieszczeń zastępczych na okres czterech lat dla oddziałów chirurgii, ortopedii i interny. Władze Uczelni oraz Dyrekcja PSK wyraziły zgodę na przejściowe zlokalizowanie tych oddziałów w szpitalu przy ul. Nowogrodzkiej.

Po zakończeniu remontu Szpitala Soleckiego i przeniesieniu jego oddziałów do jednostki macierzystej PSK nr 1 nie miał własnego zaplecza chirurgicznego. Ponieważ nie był znany termin przeniesienia klinik niezabiegowych do nowego szpitala

przy ulicy Banacha, Dyrektor Szpitala za zgodą Władz Uczelni utworzył we wrześniu 1980 r. Oddział Chirurgii Ogólnej w celu zapewnienia opieki chirurgicznej dla chorych leczonych w pozostałych klinikach i oddziałach szpitala. Oddział ten zlokalizowano w pawilonie 11, zajmowanym do 1976 r. przez I Klinikę Chirurgiczną AM. Ordynatorem Oddziału został **dr n. med. Wojciech Rowiński**. Oddział włączono do Instytutu Chirurgii mieszczącego się w szpitalu przy ul. Banacha. W ciągu czterech miesięcy dokonano remontu pomieszczeń i 1 marca 1981 r. rozpoczęto działalność. W pierwszym roku zatrudniono dwóch lekarzy posiadających II stopień specjalizacji z chirurgii ogólnej oraz trzech lekarzy stażystów.

Lata 1981-1986 stanowiły bardzo ciekawy okres pracy dla zespołu chirurgicznego. Pomimo braku ostrych dyżurów dla miasta Warszawy, zapewniano doraźne i planowe leczenie chirurgiczne dla wszystkich pacjentów leczonych w czterech klinikach wewnętrznych, Klinice Neurologicznej oraz w pozostałych oddziałach i klinikach zlokalizowanych w Szpitalu. Był to okres, w którym lekarze odbywali nawet po 20-25 konsultacji chirurgicznych dziennie, operowali doraźnie bardzo ciężko chorych leczonych w klinikach wewnętrznych z powodu choroby wieńcowej, nadciśnienia tętniczego, niewydolności oddechowej lub niewydolności nerek. Pozwoliło to na wzbogacenie doświadczenia chirurgicznego i ogólnolekarskiego. Praca na oddziale była podobna do pracy na oddziałach intensywnej opieki chirurgicznej. Jednocześnie od roku 1983 rozpoczęto przeszczepianie nerek pobieranych od osób zmarłych. W 1985 r., po powrocie z Afryki i USA, dołączył do zespołu dr n. med. Janusz Wąłaszewski, z którym wspólnie rozpoczęliśmy – jako pierwsi w Polsce – program szkolenia w szpitalach pozawarszawskich oraz pobieranie nerek w szpitalu, w którym umierał chory. Pozwoliło to na zwiększenie liczby wykonywanych w ciągu roku zabiegów przeszczepienia nerki z 12 (w 1983 r.) do 80 (w 1989 r.). Współpracowano w tym zakresie z Instytutem Transplantologii.

W 1986 roku, po uzyskaniu habilitacji przez dr. n. med. Wojciecha Rowińskiego, Dyrekcja Instytutu Chirurgii zdecydowała o przekształceniu Oddziału Chirurgii Ogólnej w Klinikę Chirurgii Ogólnej i Transplantacyjnej, która weszła w skład Instytutu Chirurgii. Przy Klinice rozpoczęło działalność Studenckie Koło Naukowe. Zespół lekarski stopniowo ulegał powiększeniu. Wszyscy kolejno zatrudniani asystenci pracowali w Klinice jako studenci z koła naukowego. W tym samym roku kliniki niezabiegowe (cztery kliniki chorób wewnętrznych oraz Klinika Neurologii) zostały przeniesione do szpitala przy ul. Banacha. Od tego czasu Oddział rozszerzył działalność chirurgiczną, mając codzienne ostre dyżury dla społeczności Warszawy.

Przyszłe losy Kliniki Chirurgii nie były jednak pewne. Z jednej strony istniała potrzeba zapewnienia opieki chirurgicznej dla pacjentów leczonych w pozostałych klinikach na terenie Szpitala Dzieciątka Jezus, z drugiej jednak decyzją Władz Uczelni postanowiono wówczas o przeniesieniu jednostek Oddziału Stomatologii na teren Szpitala Dzieciątka Jezus. W latach 1987-1990 Dyrekcja Szpitala proponowała umiejscowienie Kliniki Chirurgii kolejno w pawilonie 5 (w miejscu Kliniki Chorób Wewnętrznych kierowanej przez prof. Czyżyka), w pawilonie Kliniki Neurologii, w pawilonie 3 (po Klinice Kardiologii), wreszcie zdecydowano o pozostawieniu jej w części C pawilonu 11.

Powstał wówczas w zespole zamysł próby zgromadzenia środków finansowych w celu przeprowadzenia remontu nowych pomieszczeń dla Kliniki w pawilonie 11.

Dzięki życzliwości szeregu instytucji (Komitet Badań Naukowych, PFRON, ZUS, Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej) i osób prywatnych udało się zgromadzić kwotę 7,5 mln złotych. Wówczas Władze Uczelni wyraziły zgodę na rozpoczęcie tej inwestycji, występując o dodatkowe fundusze z budżetu Ministerstwa Zdrowia. W latach 1995-1997 przeprowadzono remont pomieszczeń starego pawilonu 11 C i dobudowano blok operacyjny wraz z salami chorych. Stworzono ponadto własny Oddział Intensywnej Opieki Chirurgicznej.

Od 1997 r. Klinika Chirurgii decyzją Władz Uczelni została włączona w strukturę Instytutu Transplantologii AM. W 2005 r. Klinikę przekształcono w Katedrę i Klinikę Chirurgii Ogólnej i Transplantacyjnej.

Działalność dydaktyczna, naukowa i usługowa Kliniki

- **Kierownik Kliniki – prof. zw. dr hab. n. med. Wojciech Rowiński (do 2006 r.).**
- **Dr hab. n. med. Andrzej Chmura (od 2006 r.).**
- Samodzielni pracownicy naukowcy – prof. dr hab. n. med. Piotr Fiedor, prof. dr hab. n. med. Janusz Wałaszewski (do 2003 r.), prof. nadzw. dr hab. n. med. Zbigniew Wierzbicki, prof. dr hab. n. med. Piotr Małkowski (do 2006 r.), dr hab. n. med. Roman Danielewicz, dr hab. n. med. Jadwiga Mészáros (1/2 etatu), dr hab. n. med. Artur Kwiatkowski.
- Adiunkci – dr n. med. Leszek Adadyński, dr n. med. Maciej Kosieradzki, dr n. med. Grzegorz Michalak (1/2 etatu), dr n. med. Beata Łągiewska, dr n. med. Marek Pacholczyk.
- Doktoranci – lek. Michał Wszoła (do 2005 r.), lek. Dariusz Kawecki, lek. Jacek Pliszczyński (do 2005 r.).

Struktura organizacyjna

- Klinika dysponuje 53 łózkami szpitalnymi, w tym siedmioma łózkami na Oddziale Intensywnej Opieki Chirurgicznej oraz Pododdziałem Neurotraumatologicznym.
- Blok operacyjny z trzema salami operacyjnymi, w tym sala do zabiegów laparoskopowych.
- Ambulatorium chirurgiczne z salą do drobnych zabiegów chirurgicznych i zabiegów laserowych.
- Pracownia diagnostyki endoskopowej (diagnostycznej i zabiegowej przewodu pokarmowego).
- Pracownia przechowywania nerek z zastosowaniem ciągłego przepływu pulsacyjnego w hipotermii.

- Pracownia trzustkowa dla klinicznego programu przeszczepiania izolowanych wysp trzustkowych.

Sprzęt

Laser Nd-Yag do usuwania zmian skórnych, w tym kłykcin kończystych, wyposażenie do transplantacji wątroby, urządzenie do śródoperacyjnej koagulacji świetlnej, koagulacja argonowa, urządzenie do przechowywania nerek przed przeszczepieniem metodą ciągłej perfuzji pulsacyjnej w hipotermii.

Stosowane zabiegi, metody leczenia i metody diagnozowania

1. Przyłóżkowa diagnostyka radiologiczna.
2. Diagnostyka endoskopowa górnego i dolnego odcinka przewodu pokarmowego we własnej pracowni.
3. Pełna podstawowa diagnostyka biochemiczna (w tym badania wirusologiczne i hormonalne) i radiologiczna we współpracy z Centralnym Laboratorium PSK nr 1 i Zakładem Radiologii AM (włącznie z badaniami naczyniowymi, USG metodą Dopplera, mammografią i tomografią komputerową).
4. Zabiegi chirurgiczne typu chirurgii jednego dnia.
5. Leczenie zachowawcze i operacyjne chorych w pełnym zakresie chirurgii ogólnej (gastroenterologia, onkologia, choroby naczyń, traumatologia).
6. Leczenie operacyjne chorych z niewydolnością nerek (operacje dostępu naczyniowego do dializ, operacje ogólnochirurgiczne).
7. Chirurgiczne leczenie otyłości.
8. Przeszczepianie nerek, wątroby i trzustki oraz inne związane z tym zabiegi operacyjne, w tym przeszczepianie nerek od dawców żywych spokrewnionych.
9. Zabiegi rekonstrukcyjne twarzoczaszki z zakresu neurotraumatologii.

Działalność leczniczo-usługowa

Były Kierownik Kliniki – prof. dr hab. n. med. Wojciech Rowiński – pełni funkcję Specjalisty Krajowego ds. Transplantologii oraz był Przewodniczącym Krajowej Rady Transplantacyjnej.

Klinika udziela kilku tysięcy porad ambulatoryjnych rocznie. Wykonuje się w niej ponad 1500 zabiegów z zakresu chirurgii ogólnej i transplantacyjnej, w tym przeszczepienia nerki, nerki i trzustki, wątroby oraz ponad 250 operacji u chorych z niewydolnością nerek (operacje dostępu naczyniowego do dializ i inne zabiegi ogólnochirurgiczne). Do końca 2004 r. przeprowadzono ponad 1500 operacji przeszczepienia nerki, 52 zabiegi przeszczepienia nerki i trzustki oraz 101 operacji przeszczepienia wątroby. Bardzo aktywnie rozwija się program leczenia otyłości. W Klinice wyko-

nano dotąd 85 operacji z powodu patologicznej otyłości (by-pass żołądkowy i pionowa plastyka żołądka).

Zabiegi z zakresu chirurgii transplantacyjnej oraz u chorych z niewydolnością nerek są przeprowadzane u pacjentów z całego kraju.

Dydaktyka

1. Seminaria i zajęcia praktyczne przy łóżku chorego z chirurgii ogólnej dla studentów Oddziału Stomatologicznego I Wydziału Lekarskiego (III i IV kurs).
2. Program z chirurgii dla pielęgniarek i położnych (Wydział Nauki o Zdrowiu).
3. Program z chirurgii stanów nagłych dla ratowników medycznych (Wydział Nauki o Zdrowiu).
4. Zajęcia z immunologii i transplantologii dla studentów I i II Wydziału Lekarskiego (IV kurs).
5. Promotorstwo licencjatów i prac magisterskich dla pielęgniarek.
6. Dydaktyka podyplomowa – kursy doskonalące, dotyczące dostępu naczyniowego do dializ oraz chirurgii transplantacyjnej.
7. Wykłady i spotkania promujące zarówno specjalistyczną, jak i szeroko rozumianą wiedzę z dziedziny transplantologii w szpitalach rejonowych i klinikach województwa mazowieckiego i województw ościennych.

Działalność naukowa

W Klinice prowadzone są badania naukowe finansowane przez Komitet Badań Naukowych.

1. Badania reologiczne protez korundowych i zastosowania w protezowaniu dróg żółciowych – badania kliniczne u chorych w stanie terminalnym we współpracy z Instytutem Szklą i Ceramiki w Warszawie.
2. Badania dotyczące zmian hormonalnych i metabolicznych u dawcy narządów do przeszczepienia, zapobiegania skutkom niedokrwienia nerek w okresie przedzgonnym u dawcy narządów (praca statutowa w ramach AM), zapobiegania powikłaniom i ich monitorowaniu u chorych po przeszczepieniu nerek i trzustki, przechowywania nerek uszkodzonych niedokrwienne metodą ciągłej perfuzji pulsacyjnej w hipotermii, zastosowania koagulatora świetlnego do tamowania śródoperacyjnego krwawienia z narządów mięsaczowych, modyfikacji płynu do przechowywania nerek przed przeszczepieniem metodą ciągłej perfuzji pulsacyjnej w hipotermii, badania dotyczące zakażenia i leczenia HCV oraz HPV u chorych po transplantacji, badania w zakresie monitorowania przeszczepu wysp trzustkowych, badania dotyczące roli komórek pamięci immunologicznej w procesie odrzucania przeszczepu obcogatunkowego.
3. Badania nad mechanizmem i przyczynami opóźnionej czynności przeszczepu wątroby (projekt badawczy KBN).

4. Badania nad rolą zakażeń *Chlamydia pneumoniae* w rozwoju przewlekłej niewydolności przeszczepu (projekt badawczy KBN).
5. Badania nad wpływem operacyjnego leczenia otyłości na zaburzenia metaboliczne i hormonalne (projekt badawczy KBN – zgłoszony).
6. Badania nad próbą eradykacji zakażenia *Chlamydia pneumoniae* u potencjalnych biorców przeszczepu nerki.

Od roku 1995 Klinika została włączona do europejskiego programu promującego i rozwijającego przeszczepianie nerek od dawców żywych spokrewnionych (Euro-Told). Od 2005 r. bierze udział w projekcie badawczym Unii Europejskiej (EURO CET).

Szkolenie kadry lekarskiej i naukowej

W latach 1981-2005:

- 18 lekarzy uzyskało stopień doktora nauk medycznych, jedna osoba – doktora farmacji,
- siedem osób uzyskało tytuł doktora habilitowanego,
- trzy osoby uzyskały tytuł profesora.

Główne osiągnięcia

1. Opracowanie przyrządu do koagulacji świetlnej, tamującego krwawienia z narządów miękkich.
2. Opracowanie metodyki i syntezy dithizonu, związku specyficznym wybarwiającego wyspy trzustkowe przyżyciowo w pełnym narządzie i w izolowanych wyspach trzustkowych.
3. Wprowadzenie do praktyki klinicznej przechowywania nerek przed przeszczepieniem metodą ciągłej perfuzji pulsacyjnej w hipotermii.
4. Rozwijanie programu przeszczepiania nerek i trzustki u chorych z młodzieńczą postacią cukrzycy.
5. Badania nad zapobieganiem niedokrwiennej uszkodzeniu nerek pobranych ze zwłok do przeszczepienia. Programy naukowe z zakresu transplantacji nerek, wątroby, trzustki oraz otyłości.

Publikacje naukowe

W latach 1993-2004 opublikowano 352 prace (w tym 160 w czasopiśmie zagranicznych). Na zjazdach zagranicznych przedstawiono 305 referatów ustnych i plakatowych, natomiast na zjazdach polskich 480 referatów.

■ Wydawnictwo

Annals of Transplantation – kwartalnik o zasięgu międzynarodowym, obejmujący tematyką zakres transplantologii, indeksowany w bazie Index Medicus/Medline oraz Chemical Abstracts.

Prace na stopień naukowy doktora nauk medycznych

1. Dr n. med. Zbigniew Wierzbicki – *Badania doświadczalne gojenia się ran chirurgicznych żołądka i dwunastnicy* – promotor – prof. W. Olszewski (1988 r.).
2. Dr n. med. Andrzej Chmura – *Rola okołoperacyjnego stosowania antybiotyków w zapobieganiu powikłaniom septycznym u chorych po operacjach dróg żółciowych* – promotor – prof. W. Rowiński (1990 r.).
3. Dr n. med. Alicja Orkiszewska – *Badania przepływu krwi w kończynie górnej u chorych połączeniem tętniczo-żylnym typu Brescia* – promotor – prof. W. Rowiński (1990 r.).
4. Dr n. med. Roman Danielewicz – *Ocena gojenia rany skórnej i surowicówkowej w niewydolności nerek w warunkach doświadczalnych w klinice* – promotor – prof. W. Rowiński (1992 r.).
5. Dr n. med. Jan Rezulski (z wyróżnieniem) – *Ocena ryzyka operacji w obrębie jamy brzusznej u chorych z dodatkowym obciążeniem* – promotor – prof. W. Rowiński (1992 r.).
6. Dr n. med. Grzegorz Nawrocki – *Wpływ fotochemoterapii metodą PUVA na czas przeżycia allogennego przeszczepu serca u szczurów* – promotor – prof. W. Rowiński (1992 r.).
7. Dr n. med. Marek Pacholczyk – *Wpływ utajonego zakażenia u dawcy na występowanie powikłań septycznych u biorcy przeszczepu nerki* – promotor – prof. W. Rowiński (1993 r.).
8. Dr n. med. Beata Łągiewska – *Ocena zaburzeń metabolicznych i hemodynamicznych w okresie przedzgonnym u dawców nerek* – promotor – prof. J. Wałaszewski (1994 r.).
9. Dr n. med. Leszek Adadyński – *Doświadczalne i kliniczne zastosowanie kontaktowego koagulatora fotonowego w zabiegach chirurgicznych* – promotor – prof. W. Rowiński (1994 r.).
10. Dr n. med. Grzegorz Michałak – *Przyczyny spadku liczby przeszczepień nerek pobieranych od zmarłych w Warszawie* – promotor – prof. W. Rowiński (1994 r.).
11. Dr n. med. Artur Kwiatkowski – *Wpływ ciągłej perfuzji w hipotermii na czynność nerki po przeszczepieniu* – promotor – prof. J. Wałaszewski (1996 r.).
12. Dr n. med. Jarosław Czerwiński – *Wpływ zaburzeń ustrojowych, sposobu pobrania i przechowywania trzustki dawcy na izolację wysp Langerhansa* – promotor – prof. J. Wałaszewski (1998 r.).
13. Dr n. med. Przemysław Szostek – *Ocena przepływu krwi i zużycia tlenu w czasie przeszczepienia przez nerkę pobraną ze zwłok* – promotor – prof. W. Rowiński (1998 r.).

14. Dr n. med. Marek Szostek – *Wpływ chłodzenia nerki w czasie wykonywania zespożeń naczyniowych na jej czynność po przeszczepieniu* – promotor – prof. Z. Wierzbicki (1999 r.).
15. Dr n. med. Dariusz Wasiak – *Wpływ leków modyfikujących mikrokrążenie w nerce szczura poddanego ostremu niedokrwieniu* – promotor – prof. J. Wałaszewski (1999 r.).
16. Dr n. med. Wojciech Polak – *Przydatność oznaczania transferazy S glutationowej dla oceny wczesnej czynności przeszczepu nerek* – promotor – prof. W. Rowiński (2001 r.).
17. Dr n. med. . Wojciech Lisik (z wyróżnieniem) – *Prognostyczne znaczenie zaburzeń przepływu krwi przez przeszczep allogenny nerki w okresie rewaskularyzacji* – promotor – prof. W. Rowiński (2001 r.).
18. Dr n. med. Radosław Samsel – *Wpływ pojedynczej dawki globuliny przeciwtymocytarnej podanej przed przeszczepieniem nerki allogennej na losy odległe biorcy przeszczepu* – promotor – prof. W. Rowiński (2001 r.).
19. Dr n. med. Andrzej Kinasiewicz – *Ocena wpływu zimnego niedokrwienia na zmiany biochemiczne trzustki i aktywność metaboliczną izolowanych wysp Langerhansa* – promotor – prof. P. Fiedor (2002 r.).
20. Dr n. med. Koryna Socha-Urbanek – *Indukcja tolerancji na przeszczep allogeniczny za pomocą szpiku kostnego dawcy* – promotor – prof. P. Fiedor (2002 r.).
21. Dr n. med. Maciej Kosieradzki – *Rola reaktywnych form tlenu w niedokrwionym uszkodzeniu przeszczepionej nerki* – promotor – doc. R. Danielewicz (2002 r.).
22. Dr n. med. Krzysztof Ostrowski – *Zmiany w błonie śluzowej górnego odcinka przewodu pokarmowego u chorych dializowanych oraz biorców przeszczepu nerki* – promotor – prof. W. Rowiński (2005 r.).
23. Dr n. med. Michał Wszola – *Ocena częstości występowania przewlekłego zakażenia *Chlamydia pneumoniae* u osób przewlekle dializowanych* – promotor – doc. R. Danielewicz (2005 r.).
24. Dr n. med. Jacek Pliszczyński – *Przyczyny niepowodzeń dostępu naczyniowego do hemodializ* – promotor – prof. J. Wałaszewski (2005 r.).
25. Dr n. med. Fathi Giuma Ashamiss – *Enzymatyczne i nieenzymatyczne markery nowotworowe w diagnostyce chorób przewodu pokarmowego* – promotor – prof. Z. Wierzbicki (2005 r.).

Rozprawy na stopień naukowy doktora habilitowanego

1. Dr hab. n. med. Wojciech Rowiński – *Badania doświadczalnie-kliniczne nad przechowywaniem nerek ze zwłok i zapobieganiem ostrej niewydolności nerki po przeszczepieniu* – opiekun – prof. J. Nielubowicz (1985 r.).
2. Dr hab. n. med. Janusz Wałaszewski – *Wielofunkcyjna analiza czynników odpowiedzialnych za czynność nerki pobranej ze zwłok bezpośrednio po jej przeszczepieniu* – opiekun – prof. W. Rowiński (1992 r.).

3. Dr hab. n. med. Piotr Fiedor – *Przyżyciowa lokalizacja wysp trzustkowych za pomocą Dithiazonu* – opiekun – prof. W. Rowiński (1997 r.).
4. Dr hab. n. med. Zbigniew Wierzbicki – *Doświadczalne przeszczepienie trzustki z odpływem krwi drogą fizjologiczną* – opiekun – prof. W. Rowiński (1998 r.).
5. Dr hab. n. med. Roman Danielewicz – *Zastosowanie ciągłej perfuzji pulsacyjnej w hipotermii do przechowywania nerek przed przeszczepieniem* – opiekun – prof. W. Rowiński (2000 r.).
6. Dr hab. n. med. Andrzej Chmura – *Opracowanie zasad kwalifikacji i przygotowania do zabiegu przeszczepienia nerki u chorego z zaburzeniami dolnego odcinka dróg moczowych* – opiekun – prof. W. Rowiński (2003 r.).
7. Dr n. hab. med. Artur Kwiatkowski – *Odległa czynność nerki po przeszczepieniu – ocena niezależnych czynników ochrony ryzyka* – opiekun – prof. W. Rowiński (2006 r.).

Profesor Wojciech Rowiński (ryc. 1) urodził się 22 grudnia 1935 r. w Warszawie. W 1952 r. – po ukończeniu Liceum im. Stanisława Staszica w Warszawie – otrzymał maturę. W tym samym roku został przyjęty na studia, na Wydział Lekarski Akademii Medycznej w Warszawie, które ukończył w 1957 r. Dyplom lekarza uzyskał w 1959 r. po odbyciu stażu przeddyplomowego i podyplomowego. Początkowo był zatrudniony w charakterze wolontariusza w Instytucie Hematologii w Warszawie (do 1961 r.), a następnie od stycznia 1962 r. do 1980 r. pracował w Polskiej Akademii Nauk (Zakład Chirurgii Doświadczalnej, a później Centrum Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej – prof. Jan Nielubowicz). Jednocześnie pracował w I Klinice Chirurgicznej AM, gdzie odbył specjalizację z chirurgii ogólnej II stopnia (1968 r.).

Ryc. 1.
Prof. Wojciech Rowiński
Kierownik Kliniki
w latach 1980-2006

Od roku 1966 (po powrocie ze szkolenia w Uniwersytecie Harvarda w USA) był aktywnie zaangażowany w program przeszczepiania nerek, stworzony i prowadzony przez prof. Jana Nielubowicza. Tytuł doktora nauk medycznych uzyskał w 1966 r. po obronie pracy *Doświadczalne zapalenie trzustki po wytworzeniu ślepej pętli dwunastnicy*. Stopień doktora habilitowanego nauk medycznych nadała mu Rada I Wydziału Lekarskiego Akademii Medycznej w Warszawie w 1985 r. za dorobek naukowy i rozprawę *Badania doświadczalne i kliniczne nad przechowywaniem nerek ze zwłok i zapobieganiem ostrej niewydolności nerki po przeszczepieniu*.

Przeszedł szereg szkoleń zagranicznych: w Wielkiej Brytanii (Royal Hospital Wetherhampton, 1960 r.), a następnie w USA:

- 1975 r. *Exchange Visitor* (National Academy of Sciences) Washington, DC – osiem miesięcy; Department of Surgery University of Minnesota, Minneapolis (prof. J. Najarian) – dwa miesiące; Surgical Research Laboratory, Harvard Medical School, Boston, Mass (prof. N.L. Tilney) – sześć miesięcy,
- 1980 r. *Exchange Visitor* (Associate in Surgery) Surgical Research Laboratory, Harvard Medical School (prof. N.L. Tilney) – dwa miesiące,

- 1985 r. *Visiting Investigator*, University of Chicago, Department of Surgery (prof. F.P. Stuart) – trzy miesiące.

Od roku 1980 prof. Rowiński organizuje Oddział Chirurgii Ogólnej w PSK nr 1, przekształcony w 1986 r. w Klinikę Chirurgii Ogólnej i Transplantacyjnej. Była to pierwsza w Polsce Klinika o takiej nazwie. Klinikę tę prowadził do 2006 r. Od 1996 r. Klinika stanowi część Instytutu Transplantologii. W latach 1967-2003 pełnił funkcję Dyrektora Instytutu Transplantologii. W tym okresie, przez cztery lata, Instytut Transplantologii był powołany jako jednostka współpracująca z WHO w zakresie medycyny transplantacyjnej. W latach 1996-1998 rozbudowano i zmodernizowano pomieszczenia Kliniki, uzyskując większość funduszków spoza Resortu Zdrowia.

W Klinice znajdują się w pełni wyposażony Oddział Intensywnej Opieki Chirurgicznej, diagnostyczna i zabiegowa Pracownia Endoskopowa, Ambulatorium Chirurgiczne wraz z Gabinetem Laseroterapii Skórnych Zmian Nowotworowych u chorych leczonych immunosupresyjnie, Pracownia Przechowywania Narządów (prowadzona przez dr. n. med. Macieja Kosieradzkiego) oraz Pracownia Trzustkowa zajmująca się izolacją wysp trzustkowych (prowadzona przez prof. Piotra Fiedora).

W Klinice przeprowadzane są operacje przeszczepiania nerki, nerki i trzustki oraz od 2000 r. również wątroby. Łącznie wykonano ponad 1800 operacji przeszczepienia nerki, 52 zabiegi przeszczepienia nerki i trzustki oraz 136 przeszczepień wątroby. Rocznie przeprowadza się ponad 1300 operacji ogólnochirurgicznych, głównie z zakresu jamy brzusznej. Około 30% chorych operowanych to pacjenci z niewydolnością nerek, wymagający złożonych operacji dostępu naczyniowego lub operacji ogólnochirurgicznych, stanowiących przygotowanie do przeszczepienia nerki.

Profesor Rowiński cztery lata temu zorganizował w Klinice zespół zajmujący się chirurgią bariatryczną (prowadzony przez prof. Zbigniewa Wierzbickiego i dr. n. med. Wojciecha Lisika). Aktywność w tej dziedzinie jest znaczna i ośrodek Kliniki znajduje się na jednym z czołowych miejsc w Polsce pod względem liczby wykonanych operacji i publikowanych badań naukowych.

W latach 1996-2006 prof. Rowiński był Przewodniczącym Krajowej Rady Transplantacyjnej przy Ministrze Zdrowia, obecnie jest Konsultantem Krajowym w dziedzinie Transplantologii Klinicznej. W latach 1999-2004 był Przewodniczącym Sekcji Zabiegowej Zespołu Nauk Medycznych KBN, a obecnie jest członkiem Zespołu Promocji Nauki w Ministerstwie Nauki i Informatyki (od 2004 r.).

Profesor Rowiński otrzymał szereg nagród i odznaczeń: Nagrodę Sekretarza Wydziału Nauk Medycznych (1966 r.), Sekretarza Naukowego PAN (1967 r.), Nagrodę Specjalną Ministra Zdrowia II stopnia (zespołowa) w 1987 r. oraz Nagrodę Specjalną Ministra Zdrowia I stopnia w 1988 r. W roku 1979 otrzymał odznaczenie „Zasłużony dla Warszawy”, Medal Uniwersytetu Jagiellońskiego „Medicina Cracoviensis 2000” – Za Wybitne Zasługi dla Rozwoju Transplantologii, Srebrny Medal „Dla Pionierów Przeszczepiania Narządów”, wręczony przez Międzynarodowe Towarzystwo Transplantacyjne. W 2002 r. otrzymał nagrodę za działalność humanitarną, zaś w 2003 r. – odznaczenie PTL *Gloria Medicinae*. W 2005 r. uzyskał tytuł Lidera Roku w zakresie ochrony zdrowia, natomiast w 2006 r. od Stowarzyszenia Pacjentów po Przeszczepieniu Narządu otrzymał Nagrodę im. Brajana Chlebowskiego. Jest członkiem honorowym Czeskiego Towarzystwa Transplantacyjnego.

Otrzymał następujące odznaczenia państwowe: Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski z Gwiazdą, Krzyż Oficerski Orderu Polonia Restituta (1996 r.), Złoty Krzyż Zasługi.

Profesor Rowiński zapraszany był kilkakrotnie z wykładami jako *visiting professor* (*Exchange Visitor*, Fogarthy International, NIH – dwa miesiące, 1990 r.), USA (Los Angeles, 2003 r.), Arabia Saudyjska (Riad, Jeddah, rok 2002 i 2005), Houston (2004 r.), Praga (2005 r.), Pakistan (Karachi, 2005 r.), Nowy Jork (2006 r.).

Działalność naukowa

Profesor Rowiński jest autorem wielu prac (ponad 240) i referatów zjazdowych (ponad 200). Należy do współautorów książek: *Metody badań doświadczalnych w chirurgii*, *Doświadczalne przeszczepianie narządów*, *Kompendium opieki przed- i pooperacyjnej*. Był redaktorem naukowym wydawanej czterokrotnie *Chirurgii dla pielęgniarek*, a także redaktorem i autorem skryptu *Wybrane zagadnienia z chirurgii ogólnej* dla studentów stomatologii oraz autorem wielu rozdziałów w podręcznikach chirurgii. Profesor Rowiński był również wykonawcą kilku projektów badawczych KBN, polskim koordynatorem europejskiego projektu badawczego EURO TOLD (we współpracy z Uniwersytetem Leicester). Jest założycielem i Redaktorem Naczelnym wydawanych od 11 lat *Annals of Transplantation*, cytowanego w *Chemical Abstracts* i *Medline*. Pismo to stało się w ostatnich trzech latach oficjalnym czasopismem Towarzystw Transplantacyjnych Polski, Czech i Węgier.

Główne zainteresowania badawcze profesora związane są z mechanizmami niedokrwienia narządów i sposobami ich przechowywania przed przeszczepieniem, zapobieganiem niedokrwiennej niewydolności allogennego przeszczepu nerki, przeszczepianiem trzustki oraz zakażeniami u chorych z zaburzeniami odporności.

Wczesne prace prof. Rowińskiego poświęcone **niedokrwieniu nerek i ocenie różnych sposobów przechowywania narządów przed przeszczepieniem** wykazały korelację między stopniem niedokrwienego uszkodzenia nerki a zmniejszeniem puli związków wysokonergetycznych w nerce, trudności w ocenie *in vitro* stopnia niedokrwienego uszkodzenia („żywołności”) nerki. Już w 1969 r., wkrótce po wprowadzeniu przez Collinsa płynu o składzie wewnątrzkomórkowym, udowodnił, że w następstwie zbyt wysokiej zawartości magnezu w tym płynie dochodzi do wykrywalizowania się kryształów siarczynu fosforanu magnezu. Płyn Collinsa, o zmodyfikowanym przez prof. Rowińskiego składzie, był z powodzeniem stosowany do przechowywania nerek ludzkich, pobranych od zmarłych, w ośrodku warszawskim do początku lat 80. XX w.

Prowadzone w późniejszym okresie badania kliniczne (projekt badawczy KBN) wykazały, że po śmierci mózgu, w miarę wpływu czasu, dochodzi do niezwykle silnych zaburzeń hemodynamicznych, metabolicznych i hormonalnych. Nasilenie ich koreluje z brakiem bezpośrednio czynności przeszczepu allogennego nerki pobranej od takich dawców.

W swoich badaniach doświadczalnych prof. Rowiński wykazał ochronne działanie chlorowodoru lidokainy podawanego dawcy na zmiany wynikające z ciepłego niedokrwienia nerki oraz celowość podawania po rewaskularyzacji nerki przeszczep-

pionej stałego wlewu niskich dawek dopaminy z frakcjonowanymi dawkami furosemidu w zapobieganiu skąpomoczowi po zabiegu. Metoda ta została wprowadzona do rutynowego stosowania w Klinice Chirurgii Ogólnej i Transplantacyjnej. Przeprowadzona analiza wieloczynnikowa przyczyn braku pierwotnej czynności przeszczepu allogennego nerki pobranej ze zwłok wykazała, że najistotniejsze znaczenie mają zaburzenia hemodynamiczne u dawców. W analizie dowiedziono jednak korzystny wpływ stosowania lidokainy u dawcy oraz stałego wlewu dopaminy (w tzw. dawkach nerkowych) i niskich dawek furosemidu u biorcy po rewaskularyzacji.

Dziewięć lat temu w Klinice wprowadzono nowy sposób przechowywania nerek za pomocą perfuzji pulsacyjnej w hipotermii (jedynej ośrodek w Polsce i jeden z wielu w Europie, który wykorzystuje taki sposób przechowywania). Metoda ta okazała się niezwykle pomocna w przypadku przeszczepiania nerek pobieranych od tzw. dawców marginalnych i pozwoliła na zmniejszenie częstości występowania skąpomoczu po przeszczepieniu z 40% do 23%. Na podstawie badań hemodynamicznych w czasie perfuzji można określić z dużym prawdopodobieństwem, czy nerka podejmie czynność bezpośrednio po przeszczepieniu. Ostatnio przeprowadzona analiza wyników odległych u chorych, których nerki przechowywano za pomocą perfuzji pulsacyjnej, wykazała korzystny jej wpływ na częstość odrzucania, czynność i przeżywalność przeszczepu.

W badaniach prowadzonych w trakcie realizowanego aktualnie projektu badawczego MNiI zespół prof. Rowińskiego wykazał prognostyczne znaczenie oceny przepływu tętniczego, żylnego i mięśzowego w przeszczepionej wątrobie w okresie jej rewaskularyzacji na czynność narządu.

Szereg prac badawczych profesora dotyczyło **różnych aspektów leczenia immunosupresyjnego** u zwierząt doświadczalnych i u ludzi po przeszczepieniu nerki. W latach 1969-1979 prof. Rowiński prowadził badania dotyczące sposobu uzyskania globuliny antylimfocytarnej do stosowania u zwierząt i u ludzi, oceny *in vitro* oraz *in vivo* jej skuteczności immunosupresyjnej, drogi podawania preparatu i jego dawki. W kolejnych badaniach wykazał, że podanie ALG oraz antygenów klasy I (płytek krwi) u psów powoduje bardzo znaczne, antygenowo swoiste, przedłużenie przeżycia allogennego przeszczepu nerki. W oryginalnych badaniach dotyczących przeciwciał monoklonalnych prof. Rowiński udowodnił, że surowica antylimfocytarna uzyskana z wykorzystaniem „uczulonych” limfocytów (limfocytów regionalnych węzłów chłonnych u szczurów po przeszczepieniu skóry bądź splenocytów u psów po przeszczepieniu nerki) ma wyraźnie silniejsze działanie immunosupresyjne niż surowica otrzymana po immunizacji limfocytami zwierząt zdrowych. W niedawno prowadzonych badaniach klinicznych zespół profesora Rowińskiego wykazał celowość stosowania pojedynczej wysokiej dawki globuliny antylimfocytarnej w okresie rewaskularyzacji przeszczepu allogennego nerki (rozprawa doktorska dr. n. med. Radosława Samsela).

W zakończonym projekcie badawczym KBN, poświęconym **problemom przeszczepiania trzustki** (1992-1995), opracowano na podstawie materiału klinicznego problemy chirurgiczne przeszczepiania trzustki z dwunastnicą z odpływem soku trzustkowego do pęcherza moczowego, sposoby rozpoznawania odrzucania trzustki, różnicowanie zapalenia trzustki i jej odrzucania oraz postępowanie w powikłaniach po przeszczepieniu narządu. Badania doświadczalne, prowadzone w ramach

tego projektu badawczego, wykazały, że przeszczepienie trzustki u psów z odpływem krwi żyłnej do układu wrotnego (zamiast do obwodowego układu żylnego) zapewnia znaczne zmniejszenie insulinemii u biorcy przeszczepu. Badania anatomiczne na zwłokach wykazały, że możliwe jest wykonanie takiego zabiegu u człowieka.

Dodatkowym wieloletnim przedmiotem zainteresowań profesora jest próba określenia barier (psychologicznych, obyczajowych, środowiskowych) utrudniających rozwój programu przeszczepiania narządów. W latach 1984-1992 prof. Rowiński wygłaszał szereg wykładów poświęconych temu zagadnieniu. Był inicjatorem i wykonawcą (wspólnie z DEMOSKOPEM) „Badania postaw wobec pobierania narządów od zmarłych w społeczeństwie i w środowisku lekarskim” (dwukrotnie: w roku 1997 i 2003). Badania te wykazały, że w środowisku lekarskim nie tylko brak poparcia dla tej metody leczenia, ale w niektórych przypadkach istnieje rodzaj biernego oporu. Dodatkowo w tym samym czasie przeprowadzono we wszystkich akademiach medycznych w Polsce analogiczne badanie postaw wobec pobierania i przeszczepiania narządów od zmarłych oraz badanie wiedzy na ten temat. Badanie to wykazało niedostatki nauczania w zakresie problemów transplantologii. Wystąpiono do Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z propozycją wprowadzenia do programu nauczania zajęć z transplantologii klinicznej.

Działalność dydaktyczna i organizacyjna

W Klinice prowadzone są zajęcia z chirurgii dla studentów Oddziału Stomatologii oraz zajęcia z chirurgii transplantacyjnej dla studentów I i II Wydziału Lekarskiego. Profesor Rowiński jest współredaktorem skryptów dla studentów *Transplantologia kliniczna* (II wyd., 2004 r.) i *Wybrane zagadnienia z chirurgii ogólnej*. Od trzech lat prowadzone są zajęcia dydaktyczne dla studentów Wydziału Nauki o Zdrowiu. Profesor wraz z zespołem mają wykłady na kursach doskonalących z transplantologii oraz organizują od kilku lat cykl wykładów z zakresu chirurgii transplantacyjnej na kursie atestacyjnym z chirurgii ogólnej.

W Klinice 25 lekarzy uzyskało tytuł doktora nauk medycznych, profesor był promotorem 12 (dwie kolejne w trakcie recenzji) i opiekunem pięciu habilitacji (dwie kolejne w trakcie przewodu). Był także opiekunem specjalizacji z chirurgii ogólnej 19 lekarzy, natomiast z transplantologii klinicznej dwóch lekarzy.

Dzięki kontaktom prof. Rowińskiego jego asystenci wielokrotnie wyjeżdżali na krótko- i długoterminowe stypendia zagraniczne – do USA (7 osób) i Wielkiej Brytanii (5 osób). Oprócz tego na szkolenia chirurgiczne w Wielkiej Brytanii (w regionie Leicester i Cardiff) wyjechało ośmiu chirurgów z innych szpitali warszawskich.

W latach 1989-1995 prof. Rowiński brał aktywny udział w tworzeniu „Ustawy o Pobieraniu i Przeszczepianiu Komórek, Tkanek i Narządów” oraz kolejnych Rozporządzeń Wykonawczych. W ciągu ostatnich dwóch lat uczestniczył w przygotowaniu nowej „Ustawy o Pobieraniu, Przechowywaniu i Przeszczepianiu Komórek, Tkanek i Narządów” i odpowiednich rozporządzeń. W latach 1993-1996 oraz 1998-2005 był Przewodniczącym Krajowej Rady Transplantacyjnej. Współtworzył program specjalizacji z transplantologii klinicznej. Od czterech lat jest Krajowym Konsultantem ds. Transplantologii. W 2005 r. był inicjatorem stworzenia Ogólno-

polskiego Programu Rozwoju Medycyny Transplantacyjnej POLGRAFT. Program ten został zatwierdzony przez Ministra Zdrowia i Prezydium Rządu oraz wszedł w życie w 2006 r. Jest inicjatorem utworzenia organizacji pozarządowej o nazwie Polska Unia Medycyny Transplantacyjnej, której rejestrację przewidywano na czerwiec 2006 r. W tworzeniu tej Organizacji brały udział: Polskie Towarzystwo Transplantacyjne, Towarzystwo Chirurgów Polskich, Polskie Towarzystwo Nefrologiczne oraz Towarzystwo Hematologii i Transfuzjologii.

Profesor Wojciech Rowiński jest członkiem wielu towarzystw naukowych: Towarzystwa Chirurgów Polskich (członek Zarządu w latach 1992-1997 i 1999-2005), Europejskiego Towarzystwa Przeszczepiania Narządów (od 1984 r. do chwili obecnej; członek Zarządu w latach 1995-2001, Prezydent Towarzystwa w latach 2001-2003), Światowego Towarzystwa Transplantacyjnego (International Transplantation Society), Amerykańskiego Towarzystwa Chirurgów Transplantacyjnych (ASTS, od roku 1991 r., z wyboru), Międzynarodowego Towarzystwa Wymiany Narządów (International Society of Organ Donation and Procurement) oraz Międzynarodowego Towarzystwa Przeszczepiania Trzustki (IPITA). Ponadto jest członkiem korespondentem Warszawskiego Towarzystwa Naukowego. Przez dwie kadencje (do 2004 r.) był członkiem Komitetu Patofizjologii PAN oraz Komitetu Terapii Doświadczalnej PAN. W latach 1997-1998 był członkiem Komisji Światowej Organizacji Zdrowia (WHO Task Force on Transplantation) zajmującej się problemami przeszczepiania narządów.

Profesor Rowiński organizował lub współorganizował szereg sympozjów i zjazdów naukowych, wszystkie z udziałem wielu gości zagranicznych, w tym m.in. *Kidney Transplantation from the live donor* (1995 r.), *Progress in Transplantation* (1966 r.), *Ischemia/Reperfusion Injury* (1999 r.), „Przeciwciała mono- i poliklonalne w przeszczepianiu nerek” (2001 r.) oraz *Ethical Societal and Legal Aspects of Transplantation* (2003 r.), których materiały były publikowane w *Transplantation Proceedings*. W 2003 r. organizował wspólnie z prof. Jackiem Szmidem Światowy Kongres Towarzystwa Pobierania i Wymiany Narządów, który odbył się w Warszawie.

Przez 20 lat prof. Rowiński wraz z zespołem prowadził program edukacyjny, mający na celu propagowanie idei pobierania narządów od zmarłych w szpitalach terenowych. Działalność ta, początkowo wspólna z prof. Januszem Wałaszewskim, doprowadziła do powołania przez Ministerstwo Zdrowia Centrum Koordynacyjno-Organizacyjnego Poltransplant. W 2006 r. prof. Wojciech Rowiński zakończył pracę jako Kierownik Kliniki.

W 2006 r. Kierownikiem Katedry i Kliniki został **dr hab. n. med. Andrzej Chmura** (ryc. 2).

***Doktor hab. Andrzej Mateusz Chmura** urodził się 20 lipca 1953 r. w Warszawie. W roku 1980 ukończył I Wydział Lekarski Akademii Medycznej w Warszawie.

Ryc. 2. Dr hab. Andrzej Chmura
Kierownik Kliniki
od 2006 r. – nadal

* Oprac. zespół redakcyjny.

W 1984 r. uzyskał I stopień specjalizacji, a w 1990 r. – II stopień specjalizacji z chirurgii ogólnej. W 2003 r. otrzymał specjalizację z zakresu transplantologii klinicznej, a w roku 2005 otworzył specjalizację w chirurgii naczyniowej.

Stopień doktora nauk medycznych uzyskał w roku 1990 na podstawie rozprawy pt. *Okolooperacyjne stosowanie cefoperazonu w chirurgii dróg żółciowych i żółćka* (promotor – prof. W. Rowiński). Tytuł doktora habilitowanego nauk medycznych otrzymał w 2003 r. na podstawie dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej pt. *Opracowanie zasad kwalifikacji i przygotowania do zabiegu przeszczepienia nerki u chorych z zaburzeniami dolnego odcinka dróg moczowych*.

Jest autorem lub współautorem 52 prac oryginalnych, 27 streszczeń w czasopiśmie oraz jednej pracy poglądowej, 16 rozdziałów w książkach. Jest także autorem bądź współautorem 167 doniesień na zjazdach krajowych lub zagranicznych. Jego prace były 63 razy cytowane przez innych autorów.

Od początku pracy zawodowej, tzn. od 1980 r., pracuje w Katedrze i Klinice Chirurgii Ogólnej i Transplantacyjnej Instytutu Transplantologii, przechodząc kolejne szczeble zawodowe od młodszego asystenta do adiunkta. W 2006 r. został Kierownikiem Katedry i Kliniki Chirurgii Ogólnej i Transplantacyjnej. Do tej pory był opiekunem trzech specjalizacji z chirurgii ogólnej. Jest promotorem trzech otwartych przewodów doktorskich. Recenzował jedną pracę doktorską.

Odbył następujące szkolenia zagraniczne: w latach 1993-1995 staż w zakresie chirurgii ogólnej i transplantacji nerek w St. Mary's Hospital i Queen Alexandra Hospital, Portsmouth (Anglia); w 1996 r. trzymiesięczny staż w zakresie pobierania i przeszczepiania wątroby, dzielenia (split) i redukcji wątroby w King's College Hospital, Londyn (Anglia); w 1999 r. trzymiesięczny staż w zakresie pobierania i transplantacji wątroby i trzustki z nerką w Charite Campus Virchow Klinikum, Berlin (Niemcy); w 2004 r. trzymiesięczny staż w zakresie przeszczepiania wątroby i jelita cienkiego w University of California Los Angeles, Los Angeles, USA. Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Chirurgicznego, Polskiego Towarzystwa Transplantacyjnego i Polskiego Towarzystwa Hepatologicznego. Od 2004 r. jest Konsultantem Wojewódzkim w Dziedzinie Transplantologii Klinicznej dla województwa mazowieckiego.

Rycina 3 przedstawia zespół Kliniki w 2007 r.

Na następnej stronie. **Ryc. 3. Zespół Katedry i Kliniki Chirurgii Ogólnej i Transplantacyjnej. I rząd od lewej:** Artur Kwiatkowski, Andrzej Chmura (Kierownik Katedry i Kliniki), Wojciech Rowiński, Jadwiga Mészáros, Roman Danielewicz; **II rząd od lewej:** Sławomir Fesołowicz, Zbigniew Wierzbiński, Leszek Adadyński, Piotr Małkowski, Dariusz Wasiak, Agnieszka Krawczyk, Monika Bieniasz, Maurycy Jonas, Marek Pacholczyk; **III rząd od lewej:** Rafał Nosek, Krzysztof Ostrowski, Jarosław Czerwiński, Tomasz Kasprzyk, Gajusz Gontarczyk, Maciej Kosieradzki.

